

Anmeldelser

Lars Albinus, *Livsvæsen: Om forholdet mellom dyret, mennesket og det guddommelige*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag 2021, 478 s., kr. 399,95.

Boken handler om menneskets forhold til dyret i religion, filosofi og litteratur og kombinerer filosofiske og religionshistoriske, og særlig religionsfenomenologiske, innfallsvinkler. Med Albinus' egne ord i forordet så dreier det seg om "at sette fokus på det livsvæsen, der fordelt på dyr, mennesker og guder strækker sig fra et biologisk grundlag til en symbolsk horisont i forskjellige kulturer". Uttrykket "livsvæsen" refererer, ifølge Albinus, til et levende væsen og til selve livets væsen. Han ønsker å vise at dyret markerer en grense i menneskelig forestillingsverden mellom det erkjenbare og det ikke erkjenbare, og han fremhever det som han kaller "dyrenes immanente transcendent" (s. 23). Dyret er både et immanent og et transcendent væsen og inntar derfor en posisjon mellom det menneskelige og det guddommelige, mellom livet i verden og det transcendente.

Videre hevder Albinus at det triadiske forholdet mellom menneske, dyr og guddom er konstituerende for mytisk-religiøs symbolikk (s. 34). Han fremsetter tesen "at dyrenes symbolske betydning som mediator mellom det immanente og det transcendente er medkonstituerende for de fleste, om ikke alle religiøse forestillingsuniverser, og at en tilsvarende betydningsdynamik herfra er vandret over i ikke-religiøse idékomplekser" (s. 35).

Boken dreier seg så om å undersøke denne tese.

For å gjennomføre undersøkelsen har Albinus valgt seg interessante og høyst relevante samtalepartnere. Det dreier seg om Tim Ingolds og Philippe Descola, som til tross for heftige polemiske utfall mot hverandre i sin diskusjon om animisme betraktes som komplementære og benyttes av Albinus til å få frem ulike aspekter ved et animistisk syn på verden. Han trekker videre inn den rhizomatiske tenkningen til Gilles Deleuze og Félix Guattari og deres vekt på interaktive relasjoner, foranderlighet og tilblivelse, kort sagt på en flytende ontologi. Inn i samtalen bringer han videre Jacques Derrida om menneskets indre dyr og dyrets, i dette tilfelle kattens, dekonstruktive blikk på mennesket, Giorgio Agamben om det nakne liv og skillet mellom *zôê* og *bios*, og Martin Heidegger om dyrets verdensfattighet og det særegne ved mennesket værensforn. Albinus ser en felles tankebevegelse hos Deleuze, Guattari, Derrida, Agamben og Heidegger, nemlig å ville erkejenne det ukjente i kraft av det kjente, og det kjente i kraft av det ukjente. Mennesket forstår dyret i lys av mennesket og seg selv i lys av dyret.

Boken inneholder 17 kapitler i tillegg til forord, innledning, konklusjon, epilog, appendiks, sakregister, navneregister og litteratur. Kapitlene varierer mellom å være mer filosofiske og mer religionshistorisk anlagt. Albinus presenterer eksempler som spenner fra 30.000 år gamle hulemalerier, via et omfattende religionshistorisk kildemateriale, til skjønnlitteratur i det tjuende århundre. Formålet er å vise at sammenhengen mellom dyr, menneske og guddom har vært der hele tiden, men at denne sammenhengen har endret seg med menneskenes skiftende kår og måter å brodfø seg på, eller rettere sagt, med hvordan mennesker skaffer seg kjøtt, og med hvorledes de organiserer sine samfunn, altså fra jeger og samlerkulturer via jordbrukskulturer til nåtidens industrialisert jordbruk. I animistiske og totemistiske kulturer er dyr tettere på mennesker og guder, og forholdet mellom dem er mer flytende – det er et livsfelleskap mellom dyr og mennesker. I oldtidens og antikkens hierarkiske kulturer medierer dyr mellom mennesker og guder, de blir et middel, slik vi ser i offerkulten. Det skjer også en endring fra hvordan dyr brukes som symboler i animistiske samfunn til de i senere hierarkiske samfunn i høyere grad blir brukt som allegorier og metaforer med fikserte betydninger. Likevel finner vi symbolske og konkrete relasjoner mellom mennesker og dyr både i de eldste kulturer (kapittel 3) og i senere tider. Her nevner Albinus spesielt dyr og helgener i middelalderen og dyr som stilles for retten og som rent fysisk ble brakt på anklagebenken (kapittel 13).

Kildematerialet er hovedsakelig historisk og fra den vestlige kulturkrets der Albinus går nærmere inn på, for eksempel, Aristoteles, Genesis, *Physiologus*, og Frans av Assisi, for å nevne noen av de temaene som han tar opp. Han diskuterer også offerdyret, og befatter seg dessuten med kinesiske bestiarier, egyptiske hybrider samt hellige dyr i India og Kina. I et av de siste kapitlene behandler han altså forfattere fra det 20. århundre, slik som Milan Kundera og Franz Kafka (kapittel 16).

Boken er omfattende – pressemeldingen fra forlaget gjør et poeng av at den veier 1,33 kilo. Den minner på enkelte måter om de store religionshistoriske fremstillingene fra fagets barndom. De lange historiske linjer og krysskulturelle, sammenlignende perspektiver har vært blant religionsvitenskapens sterkeste kort, selv om derne type tilnærming også har blitt kritisert og i mindre grad blir utført i dag. Kritikken har blant annet gått på at i slike store sammenlignende fremstillinger har kildenes mange nyanser til en viss grad måttet vike for vekt på likheter på tvers av kulturer, for eksempel likheter mellom såkalte stammefolk, og for bruk av for omfattende karakteriserende merkelapper, slik som animisme og totemisme. Den rutide granskingen av kilder kan lett også bli noe underordnet i jakten på det store, overordnede bildet.

En slik kritikk treffer ikke Albinus med noen tyngde. Albinus presenter gjennomgående fruktbare lesninger. Han er lite skråsikker, boken er rik på nyanser og har et søkende preg. De overordnede grepene gir interessante tolkninger, sammenligningene får frem spennende temaer og forskjeller neglisjeres ikke.

Den spørrende tilnærming er sympatisk og interessevekkende og inviterer til en tilsvarende spørrende holdning hos leseren – man ønsker å diskutere med. 'Dyret' er en gjennomgående term og boken dreier seg primært om dyr som symboler og metaforer. Men mennesket står overfor en uhorvelig mengde dyrearter, og vi har forskjellig

forhold til dem avhengig av tid, sted og kulturell tilhørighet, selv om det som Albinus fremhever, er overordnede trekk i dette bildet. Det er også en stor forskjell mellom dagens industrialiserte dyrehold og dyreholdet for et par generasjoner siden der dyr ofte hadde egne navn og forholdet mellom eier og dyr kunne være mer dialogisk. Også der måtte imidlertid den empatiske holdningen vike når dyret skulle slaktes, slik det alltid ble, og forvandles til kjøtt og mat.

Boken er skrevet, slik Albinus fremhever, mot en bakgrunn av samtidens økokritiske diskurs, oppgjør med antroposentrisme og kamp mot patriarkalske samfunnsstrukturer. En del av bakgrunnen er også hvilke typer dyr man omgås i deler av dagens samfunn. 'Alle' vet om det industrialisert dyrehold, og mange synes på prinsipielt grunnlag at et slikt dyrehold er høyst kritikkverdig, men få har førstehånds kjennskap til dyrene som lever under slike kår. Derimot fins det i dag en utbredt kjæledyrkultur som mange tar del og som sterkt preger hvorledes vi tenker og føler om dyr, altså vårt forhold til utvalgte dyr. Akkurat den tematikken ville det være interessant om Albinus tar fylldigere opp ved en senere anledning.

Det overordnede inntrykket av Lars Albinus' bok om *Livsvæsen* er at han har lyktes med sitt prosjekt. Albinus har en imponerende oversikt over et bredt religionshistorisk kildemateriale og evne til å føre en fruktbar samtale med en rekke, stort sett nåtidige, filosofer og antropologer. Han sier litt beskjedent i innledningen at han veksler mellom "en filosofisk og en religionsfænomenologisk optik, vel vidende at forbindelsen mellom de to spørgehorisonter ikke alltid synes umiddelbart nærliggende eller gjennomskuelig" (s. 13). Men her har Albinus gjort en solid innsats for å få perspektivene og eksemplene til å henge sammen og har lyktes med det. Dette er en gjennomarbeidet bok. Boken er skrevet på en måte som gjør det lett å følge resonnementene, og den er, som nevnt, spekket med interessante eksempler. Det er kort sagt en rik bok, som har gitt en spennende og lærerik leseopplevelse. Albinus har valgt å skrive boken på dansk, det hadde vært fint om den også ble oversatt til annet språk, der den inviterer en enda større leserkrets.

Det ikke lenger så vanlig å skrive monografier, heller ikke blant humanistene, og enda færre skriver omfattende fremstillinger. Det er synd når man ser hvor givende en slik monografi kan være og hvor mye mer utdypende bilde den kan gi av et tema.

*Ingvild Sælid Gilhus, professor, dr. philos.
Religionsvidenskab, Universitetet i Bergen*